

Ľubomír JURKOVIČ, Peter ŠOTTNÍK, Martin CHOVAN,
Edgar HILLER, Juraj MAJZLAN, Jaroslav VOZÁR

ODKALISKÁ ŤAŽOBNÝCH A ELEKTRÁRENSKÝCH ODPADOV KOMPLEXNÉ HODNOTENIE

Těžba a její dopady na životní prostředí III
2-3. 03. 2011 STRÁŽNICE

Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Friedrich Schiller University of Jena (Germany)
EL spol. s r.o., Spišská Nová Ves

Antropogénne sedimenty odkalísk?

- **Ťažobne odpady** – pevné materiály po úprave a spracovaní nerastných surovín deponované na odkaliskách a haldách

Antropogénne sedimenty odkalísk?

- **Elektrárenské popoly** – pevné materiály vznikajúce po spaľovaní uhlia ukladané na odkaliskách vo forme hydrozmesí

Antropogénne sedimenty odkalísk?

- **Pochované antropogénne sedimenty**
charakteru environmentálnych záťaží

Prečo študovať antropogénne sedimenty?

- **aspekt – vedecký**

- **Mineralógia**

⇒ Identifikácia sekundárnych minerálnych fáz ako produktov oxidácie sulfidov v prostredí odkalísk

⇒ Definovanie spôsobu väzby vybraných stopových prvkov (As, Sb, Pb, Zn, Hg) na sekundárne minerálne fázy – stabilita minerálnych fáz vo vzťahu ku uvoľňovaniu kontaminantov do životného prostredia

- **Geochemia**

⇒ Posúdenie mobility potenciálne toxických prvkov v prostredí antropogénnych sedimentov

⇒ Hodnotenie potenciálu vylúhovania prvkov do prostredia a ich dosah na kontamináciu zložiek životného prostredia

⇒ **ODKALISKO = významný bodový zdroj znečistenia**

Prečo študovať sedimenty odkalísk?

- Identifikácia minerálnych fáz v antropogénnych sedimentoch a zhodnotenie mobility polutantov v prostredí odkalísk umožňuje navrhnúť **efektívne sanačné metódy a opatrenia**
- **sedimenty odkalísk**
⇒ perspektívna surovinová komodita
  - zdroj kovov
  - stavebné materiály

Prečo študovať sedimenty odkalísk?

- **aspekt – legislatívny**
- kategorizácia ťažobných odpadov v zmysle smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/21/ES o nakladaní s odpadom z ťažobného priemyslu
- tvorba komplexného metodického postupu pre audit odkalísk s ťažobným odpadom
- limitné koncentrácie pre Sb v pôdach a sedimentoch

ROZHODNUTIE KOMISIE (ES) č. 360/2009 ES

ktorým sa dopĺňajú technické požiadavky na opis vlastností odpadu ustanovené v smernici Európskeho parlamentu a Rady 2006/21/ES o nakladaní s odpadom z ťažobného priemyslu

Článok 1

Opis vlastností odpadu

Členské štáty zabezpečia, aby bol opis vlastností odpadu, ktorý majú vykonať prevádzkovatelia ťažobných aktivít, v súlade s týmto rozhodnutím.

Opis vlastností odpadu zahŕňa tieto kategórie údajov, tak ako je uvedené v prílohe:

- podkladové údaje
- geologická charakteristika ložiska, kde sa má ťažba vykonať
- **povaha odpadu a plánovaný spôsob nakladania s odpadom**
- **geotechnické správanie odpadu**
- **geochemické vlastnosti a správanie odpadu**

SÚČASNÝ STAV POSUDZOVANIA ODKALÍSK V SR

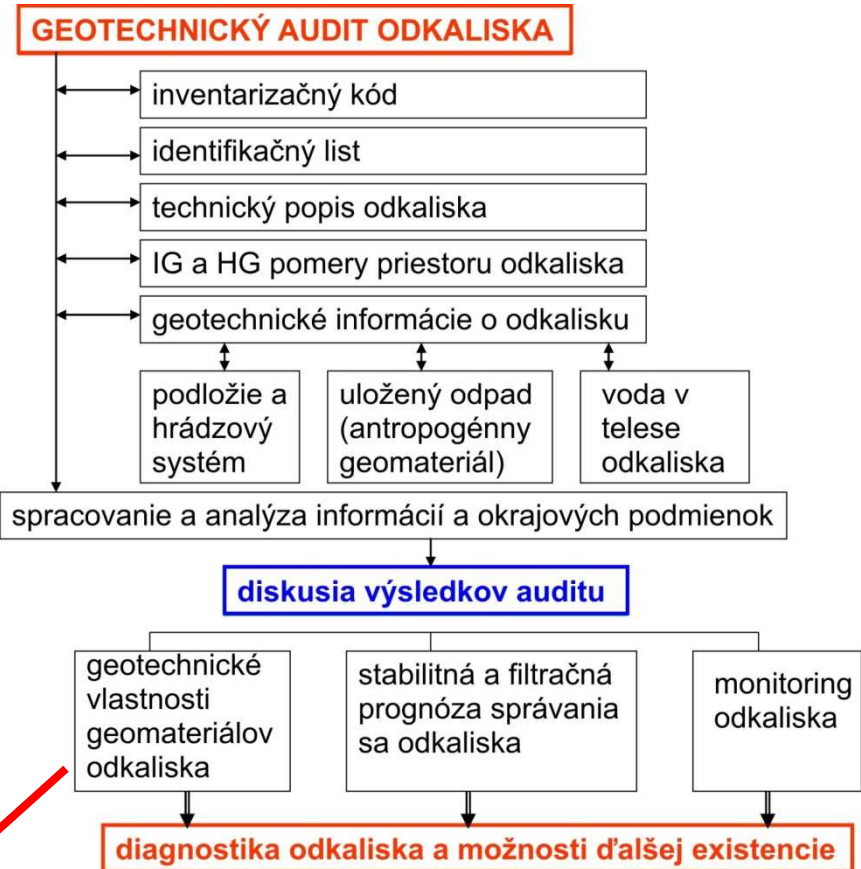
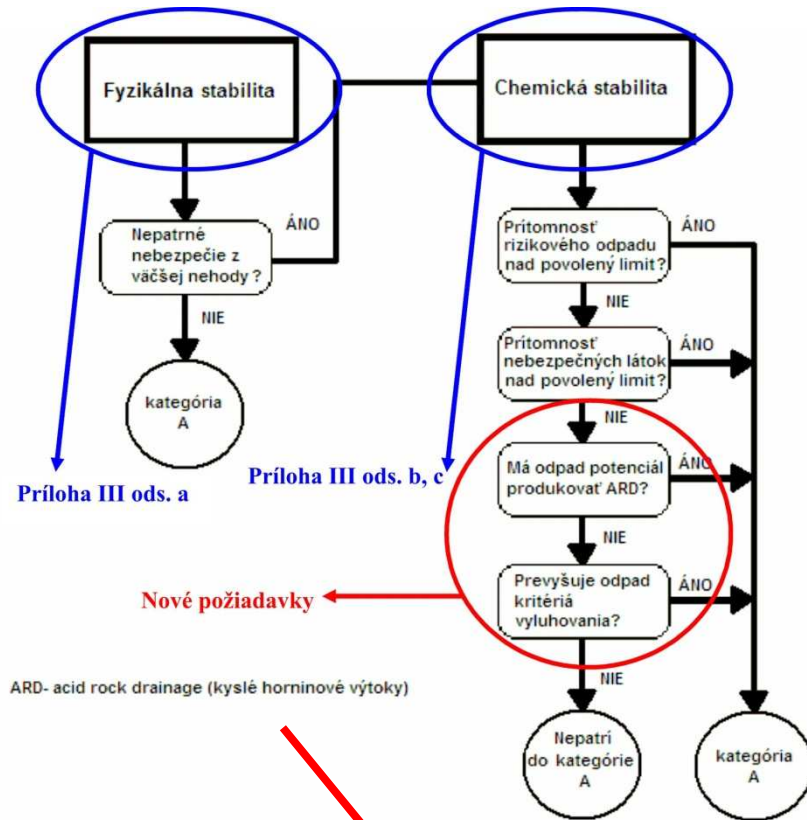
prieskumy

- ⇒ geofyzikálny
- ⇒ inžiniersko-geologický
- ⇒ geotechnický
- ⇒ s doplňujúcim určovaním chemického zloženia a minerálnych fáz ukladaného materiálu

pilotný monitoring vybraných odkalísk v rámci MŽP SR „Čiastkový monitorovací systém – geologické faktory“, časť 6: Zmeny antropogénnych sedimentov“

Modelové hodnotenie odkalísk

Riziková analýza

Komplexný audit odkaliska

Záujmové lokality a odkaliská

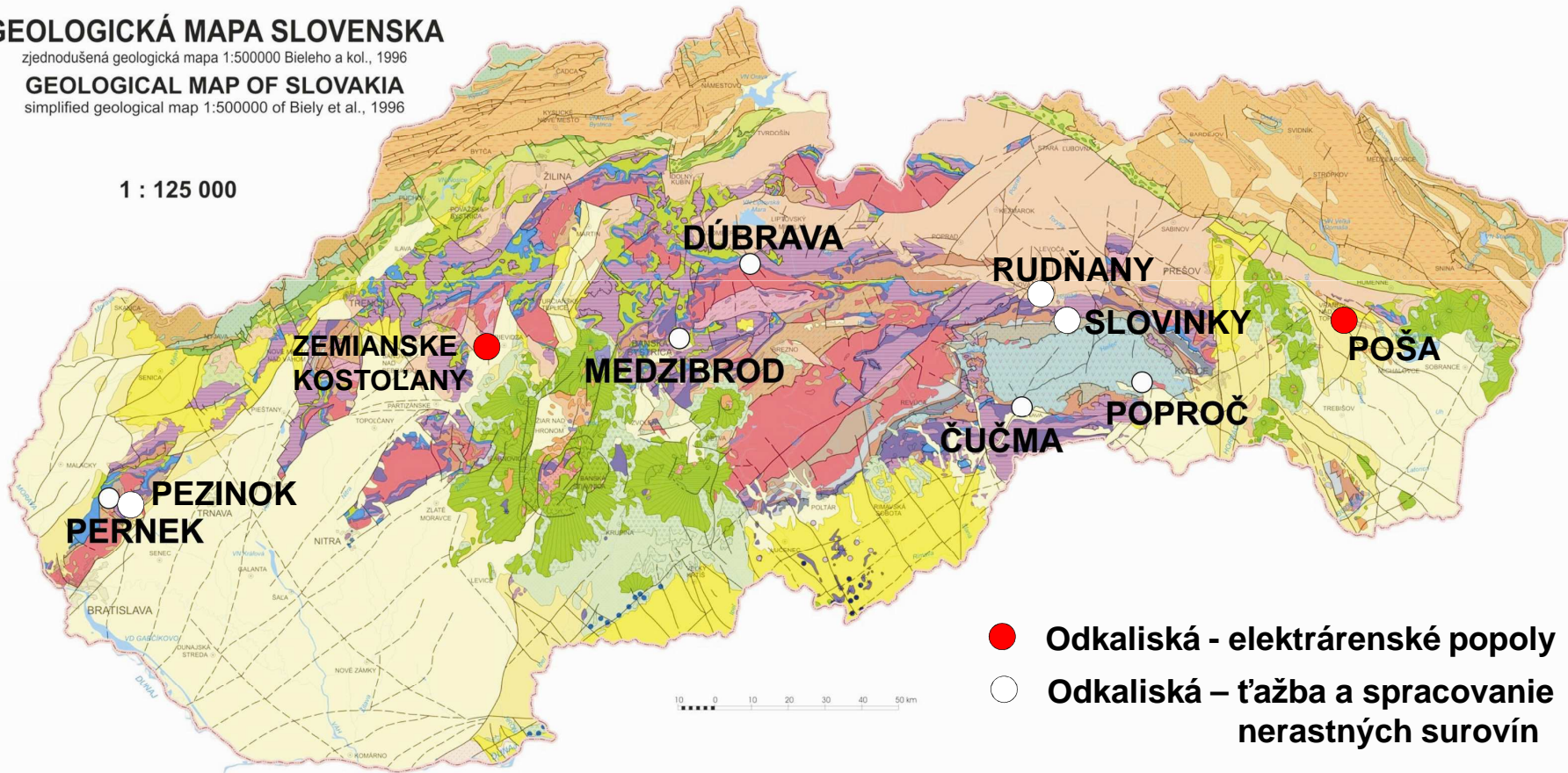
GEOLOGICKÁ MAPA SLOVENSKA

zjednodušená geologická mapa 1:500000 Bieleho a kol., 1996

GEOLOGICAL MAP OF SLOVAKIA

simplified geologic map 1:500000 of Biely et al., 1996

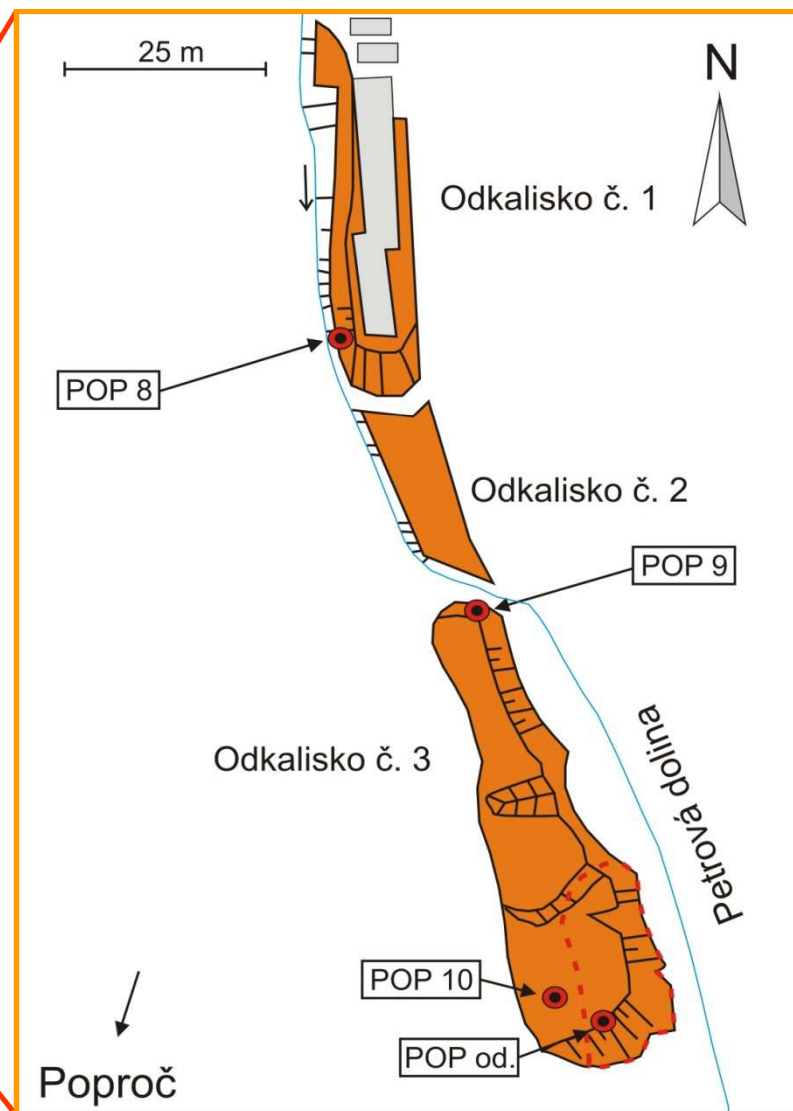
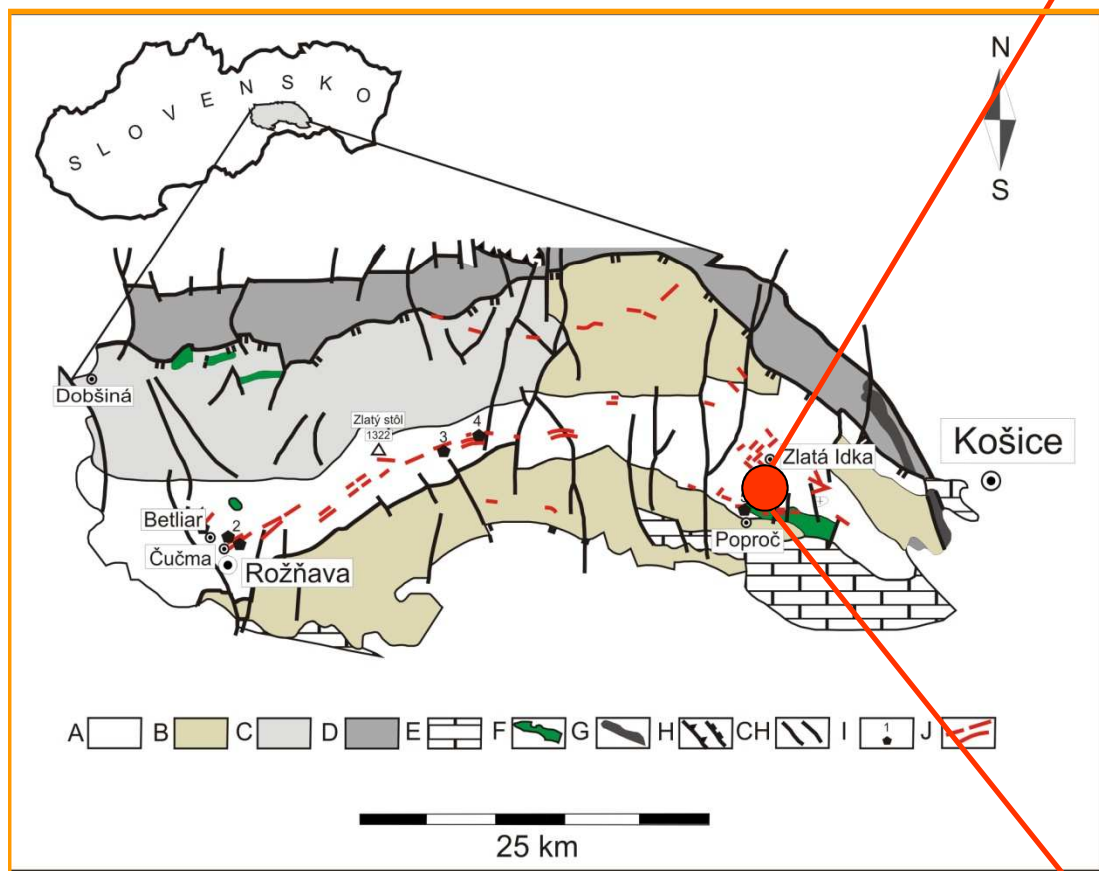
1 : 125 000

- Odkaliská - elektrárenské popoly
- Odkaliská - ťažba a spracovanie nerastných surovín

Odkalisko POPROČ

opustené Sb ložisko

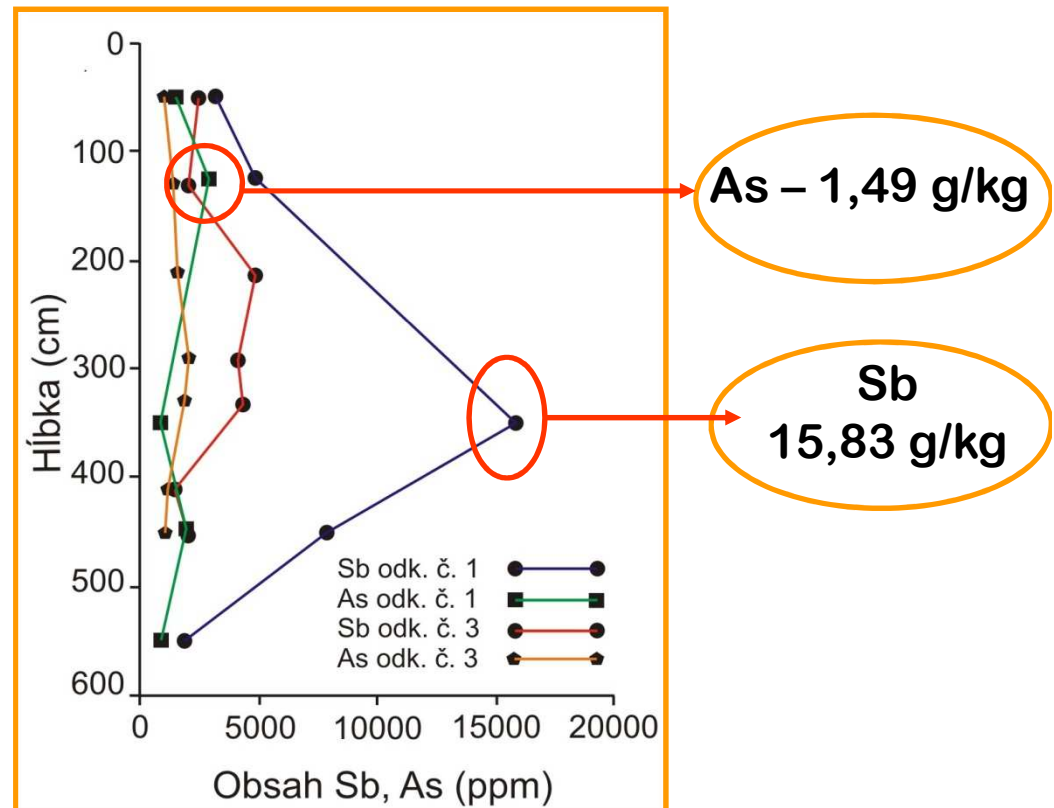
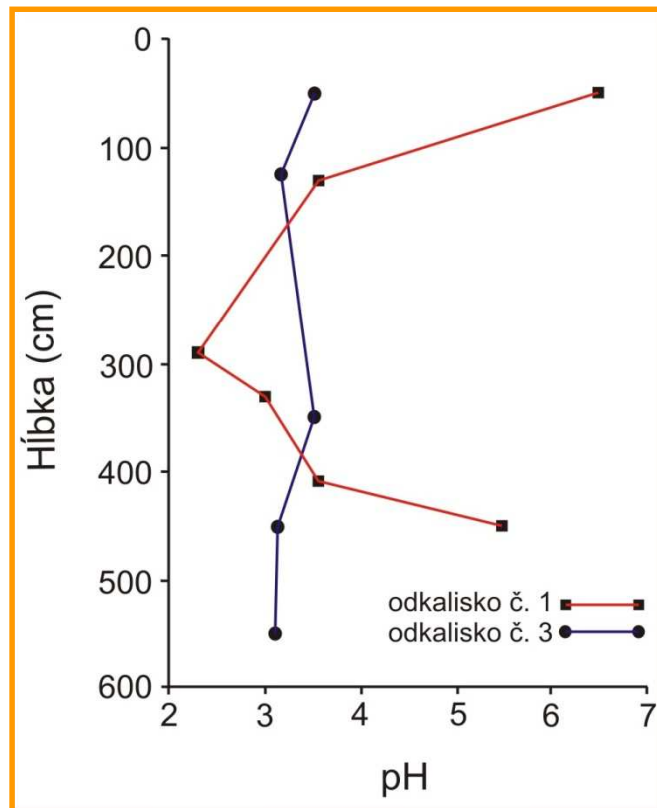
Zloženie odkaliskového materiálu

- materiál je tvorený striedajúcimi sa vrstvami piesčitého a ílovitého sedimentu
- na svahoch prevláda piesčité sediment – výrazne oxidovaný
- nízky obsah sulfidov (ťažká frakcia) – prevládajú produkty oxidácie

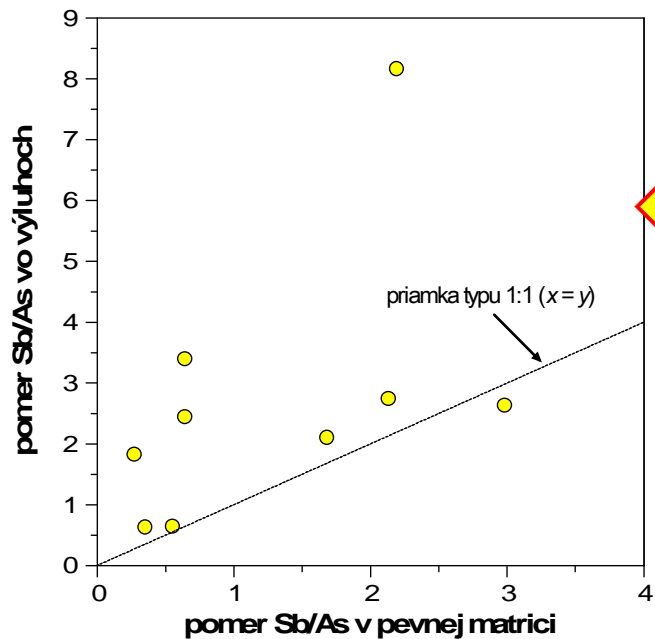
POPROČ ODKALISKO				
Mierka v m	Hĺbka	Hrúbka vrstvy	VÝKRES JADRA	LITOLOGICKÝ POPIS VRSTVIEV
		Číslo vrstvy		Farba sedimentov
—				zóna oxidácie, oranžovo-červený, piesčito - ílovitý odkaliskový kal, pomer piesčitých okrov a ílovitého kalu klesá smerom do hĺbky od 1:0 až po 1:1
— 1				
— 2	200	200		striedanie sa vrstvičiek bieleného a žltu-zeleného ílovitého odkaliskového kalu (0,5-1 cm) s preplastkami piesčito-ílovitých oranžovo-červených okrov (1-2 mm)
—	250	50		biely až svetlosivý ílovitý odkaliskový kal s preplastkami oranžovo - červených piesčitých okrov (do 20%)
—	270	20		striedanie sa vrstvičiek bieleného a žltu-zeleného ílovitého odkaliskového kalu (0,5-1 cm) s preplastkami piesčito-ílovitých oranžovo-červených okrov (1-2 mm)
— 3	320	50		
— 4				
— 5				biely až svetlosivý ílovitý odkaliskový kal s preplastkami oranžovo - červených piesčitých okrov (do 5 - 20%), obsah okrov s hĺbkou rastie
— 6				
— 7	700	380		

pH materiálu, neutralizačný potenciál, tvorba H_2SO_4 a obsah Sb a As

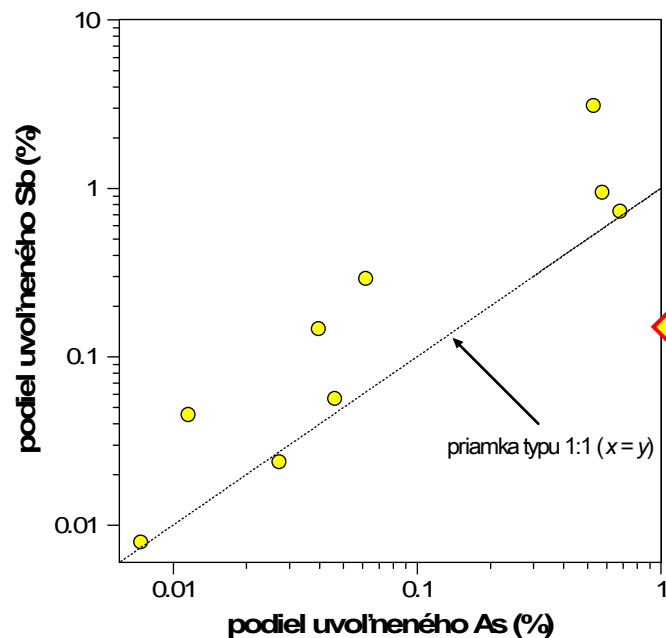

- Neutralizačný potenciál: priemer pre odk. 1+3 → 17 ton $CaCO_3$ /100 ton materiálu
- Tvorba H_2SO_4 : priemer pre odk. 1+3 → 2 kg/tonu materiálu

Porovnanie hmotnostných pomerov Sb/As v pevných maticiach (haldy a flotačné kaly) s pomermi Sb/As zistenými vo vodných výluhoch

Kedže pomery Sb/As (výluhy) > Sb/As (pevná fáza), rozpustnosť a pohyblivosť Sb je vyššia ako As, čo potvrdzujú aj terénne a experimentálne merania

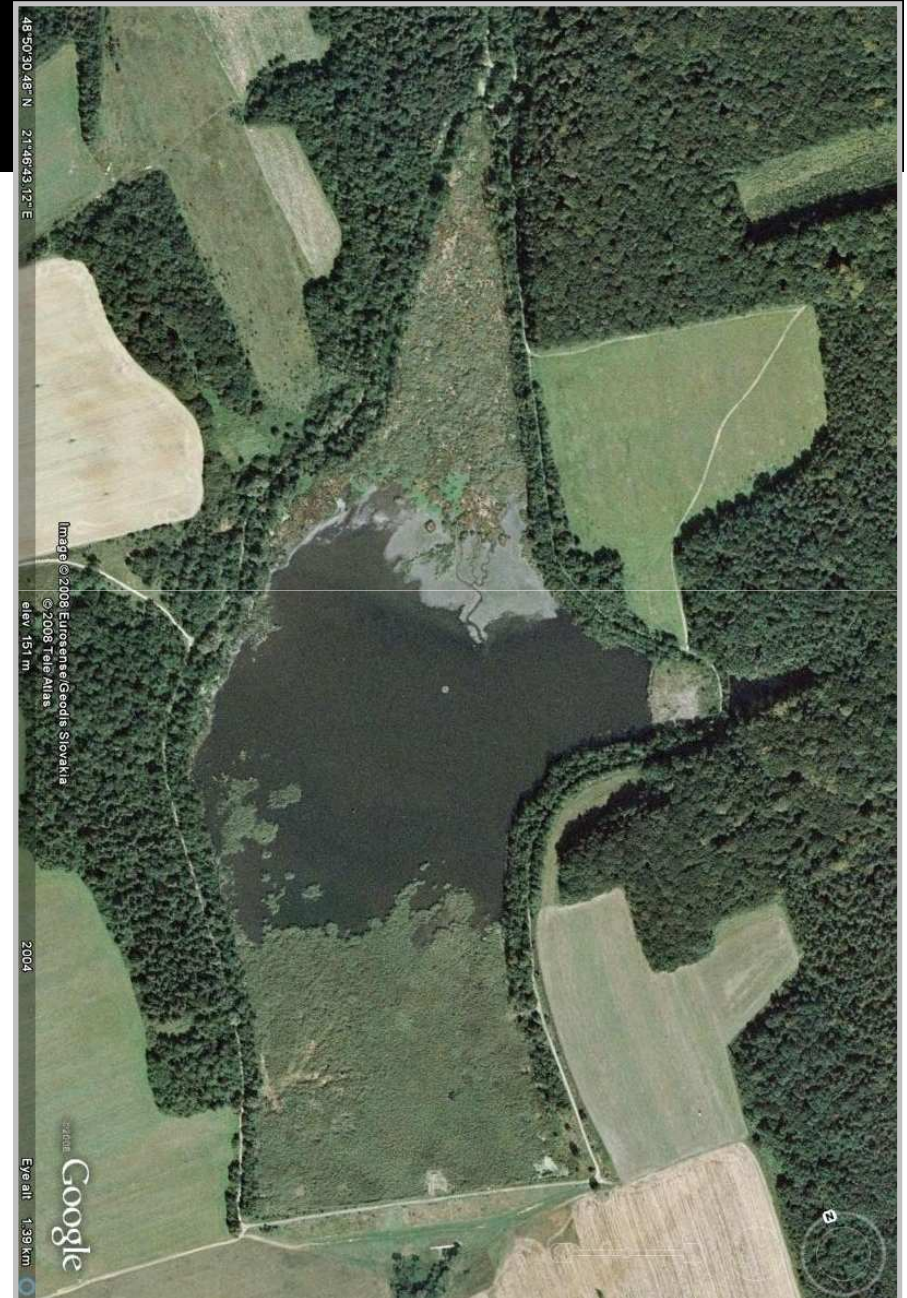

Z celkovej koncentrácie Sb a As v halde a kaloch sa uvoľnil len nízky hmotnostný podiel Sb a As do roztoku

Vo väčšine prípadov bol uvoľnený podiel Sb väčší ako As, čo znova potvrdzuje vyššiu pohyblivosť antimónu ako arzénu

Odkalisko POŠA

- ⇒ kataster obce Poša (Vranov n/Topľou)
- ⇒ *popolové odkalisko - vodné dielo II. kategórie podliehajúce povinnému legislatívnemu dozoru*
- ⇒ údolné odkalisko s jednorazovým využitím dopravnej vody, ktorá je po sedimentácii plavených popolov, voľne vypúšťaná do recipientu toku Kyjov a Ondava.
- ⇒ slúži na trvalé uloženie produktov z energetickej výroby (popoly a strusky zo spaľovania rôznych druhov hnedého uhlia) a kalových vôd z prevádzky čistiarne odpadových vôd areáli podniku Chemko Strážske.
- ⇒ vlastné teleso odkaliska vybudované v roku 1977, pôvodná výška hrádze bola 16 m a skladovací priestor mal rozlohu 32,8 ha.

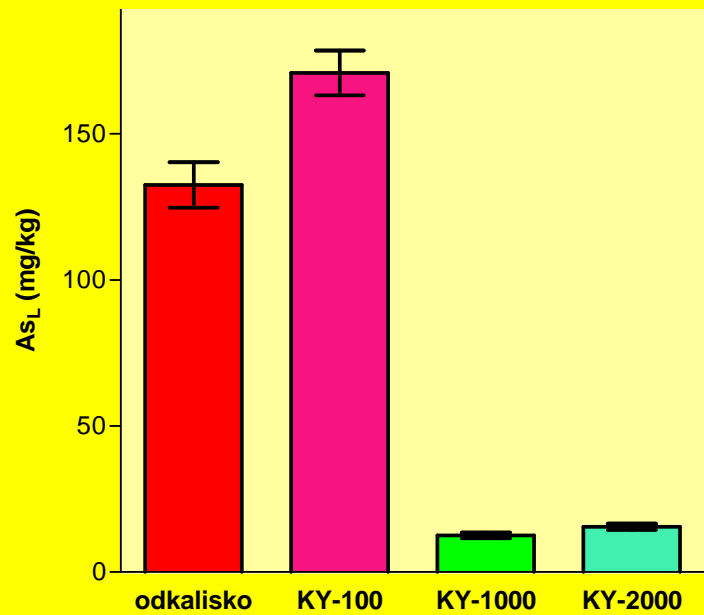
Odkalisko POŠA - Ekologická záťaž

- vylúhovanie kontaminantov do povrchových vôd toku Kyjov a časti rieky Ondava
- hlavný kontaminant – arzén
- znečistenie povrchových vôd toku Kyjov a Ondava arzénom (Kyjov max. As 11,39 mg.l⁻¹ v roku 2000)
  - ďalšie polutanty v povrchových vodách NH_4^+ , SO_4^{2-} , NO_3^- , Cl^- (Zn, Pb, Cu, Cr)
  - znečistenie riečnych sedimentov tokov Kyjov a Ondava arzénom (max. 3256 mg.kg⁻¹ v riečnych sedimentoch Kyjova)
  - prítomnosť PCB vo vytekajúcich vodách z odkaliska

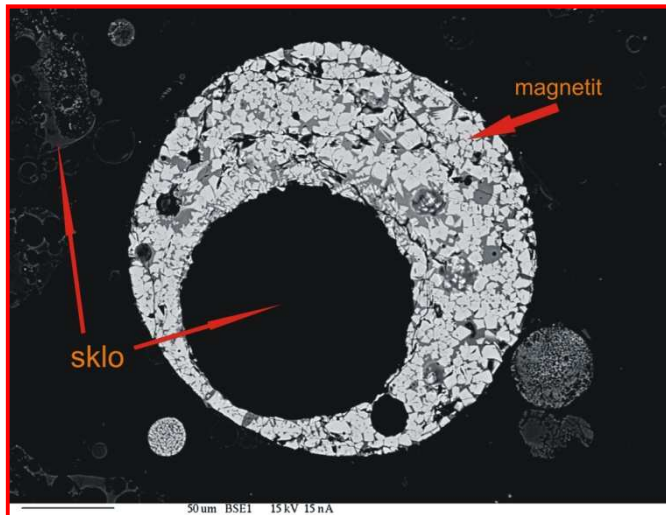
- experimenty v dynamickom režime

Celkové uvoľnené množstvo As (na 1 kg vzorky)

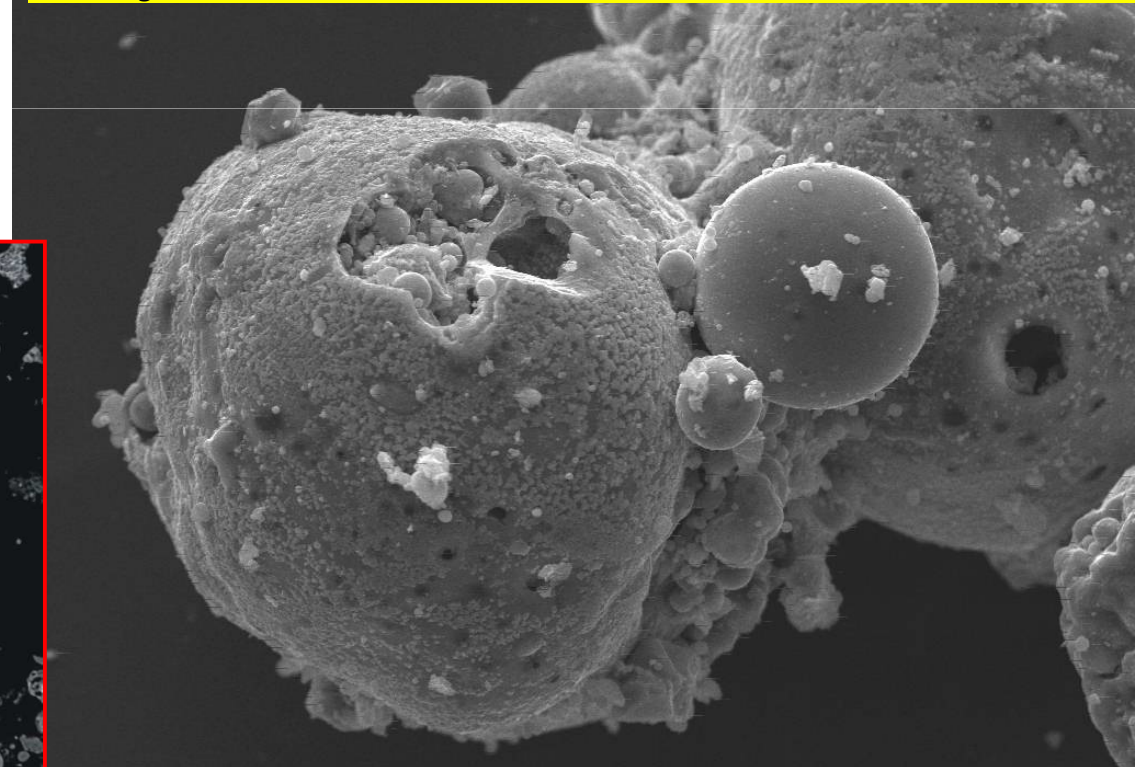
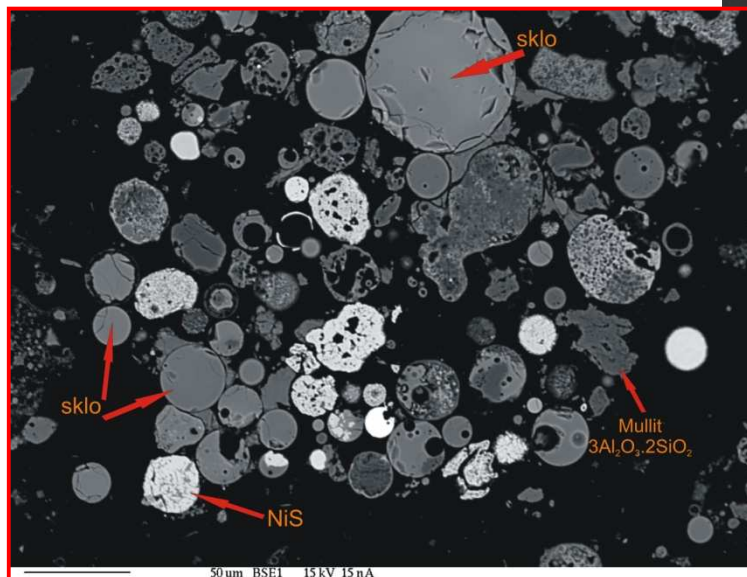

z materiálu odkaliska sa uvoľnilo približne 8% z celkového množstva As
celkové uvoľnené množstvo arzénu z materiálu odkaliska bolo 132 mg/kg
toto množstvo predstavuje vysoké koncentrácie As vo výluhoch ($> 8000 \mu\text{g/l}$)

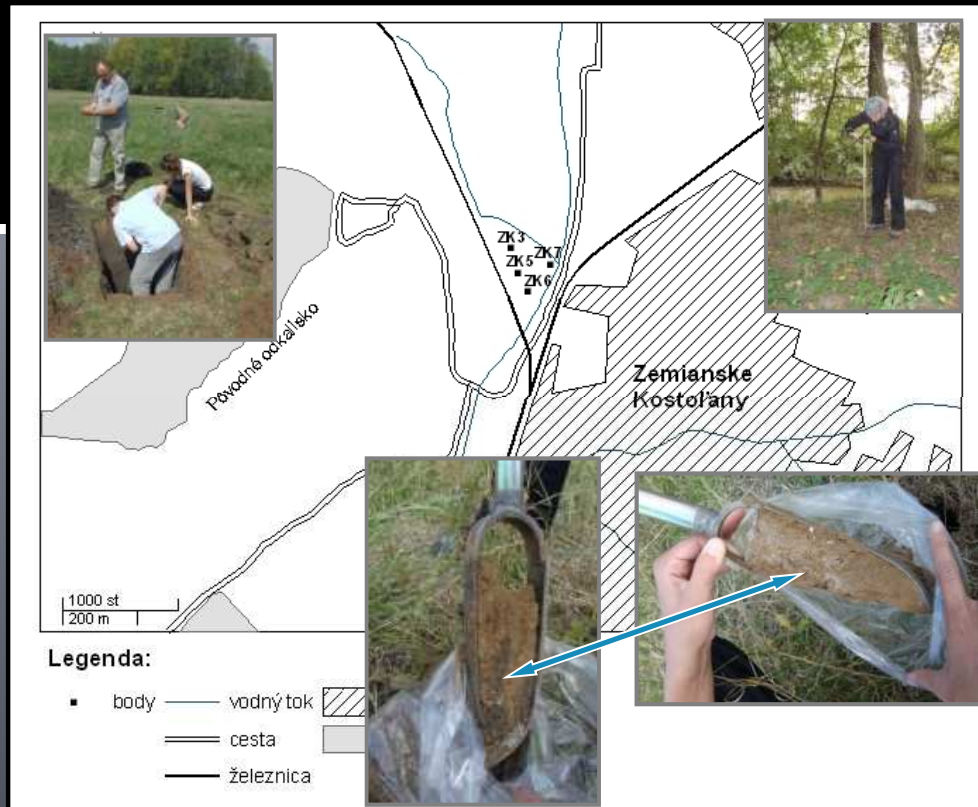
Elektrárenské popoly

vysoký obsah RTG amorfnej fázy, vysoké zastúpenie má kalcit, menej Q a živce, kryštalickú fázu zastupuje mullit (produkt vysokoteplotnej úpravy ílov), ďalšie minerály - sádrovec, barit, FeO, FeS₂, Sb₂S₃, CuS(?), ZnS(?), ThO₂(?) .....

Pochované antropogénne sedimenty Zemianske Kostolány

**26. máj 1965 – pretrhnutie 40m vysokej
hrádze**

2,5 mil. m³ popolčeka uniklo

**znečistenie životného prostredia okolia
rieky Nitry do vzdialenosti 100 km**

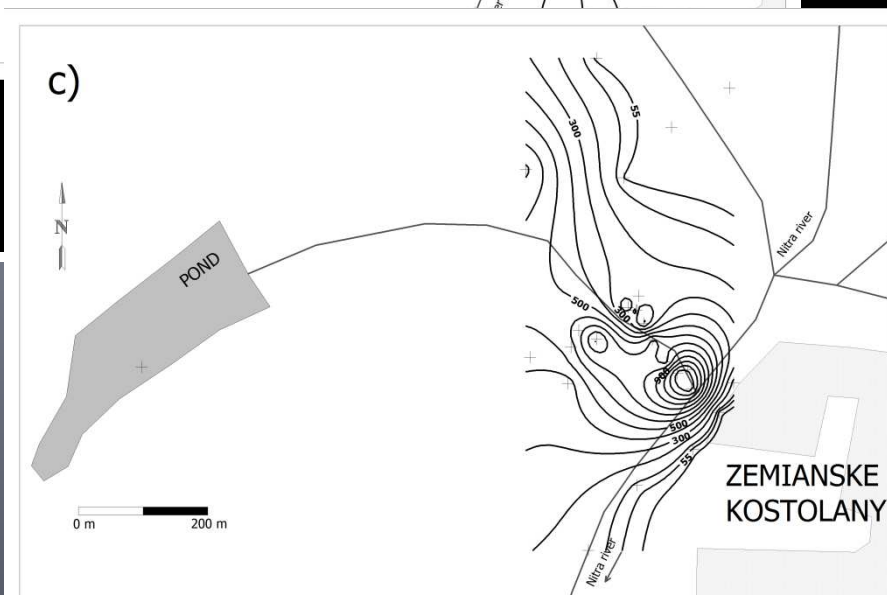
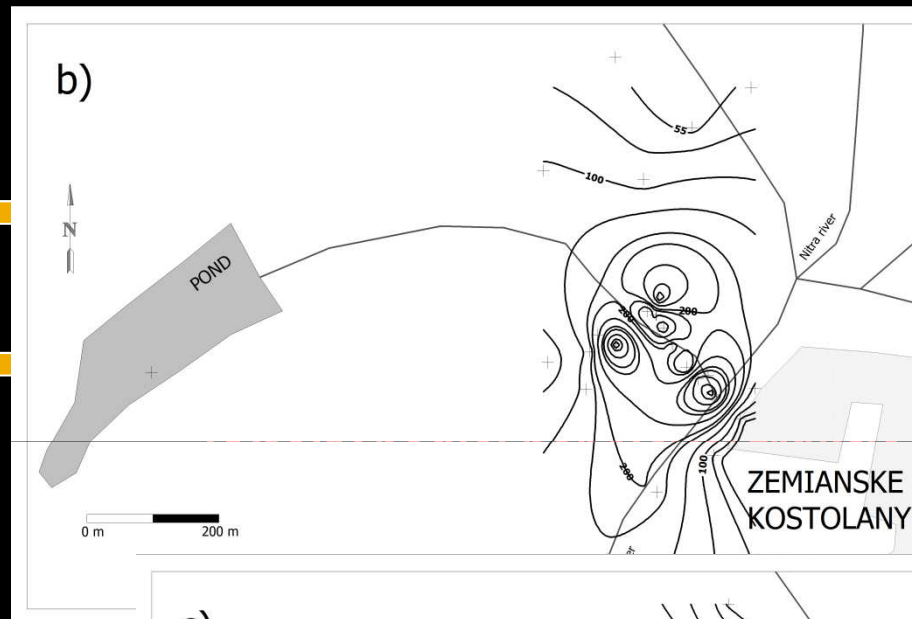
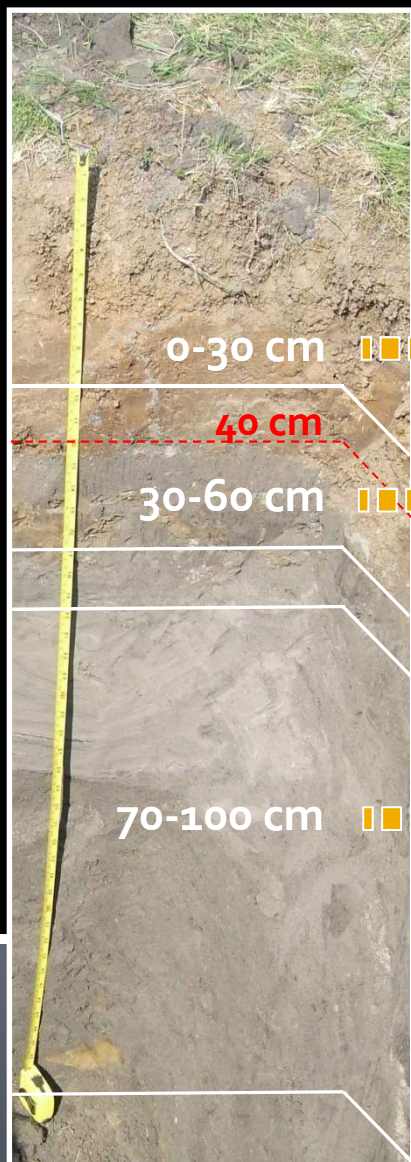
veľké ekonomické škody

- ❑ **popol lokálne prekrytý nehomogénnou antropozemou z rôznych zdrojov**
- ❑ **územie pozdĺž nivnej terasy rieky Nitra 500 m pod Pôvodným odkaliskom**

Celkové obsahy As_T (mg/kg)

hĺbka	ZK3	ZK5	ZK6	ZK7
0-30	218	358	417	127
30-60	730	1264	1264	164

Pôdna sonda

limitná

→

ola,

Extrakcie

Uvoľnený podiel As_L (mg/kg) vs. koncentrácia vo vodnom výluhu (mg/l)

hĺbka	ZK3		ZK5		ZK6		ZK7	
	mg/l	mg/kg	mg/l	mg/kg	mg/l	mg/kg	mg/l	mg/kg
0-30	0,585	11,7	0,592	11,84	0,661	13,22	0,172	3,44
30-60	1,586	31,71	1,558	31,16	1,532	30,63	0,217	4,33

☐ relatívna mobilita (As_L/As_T)*100 (%)

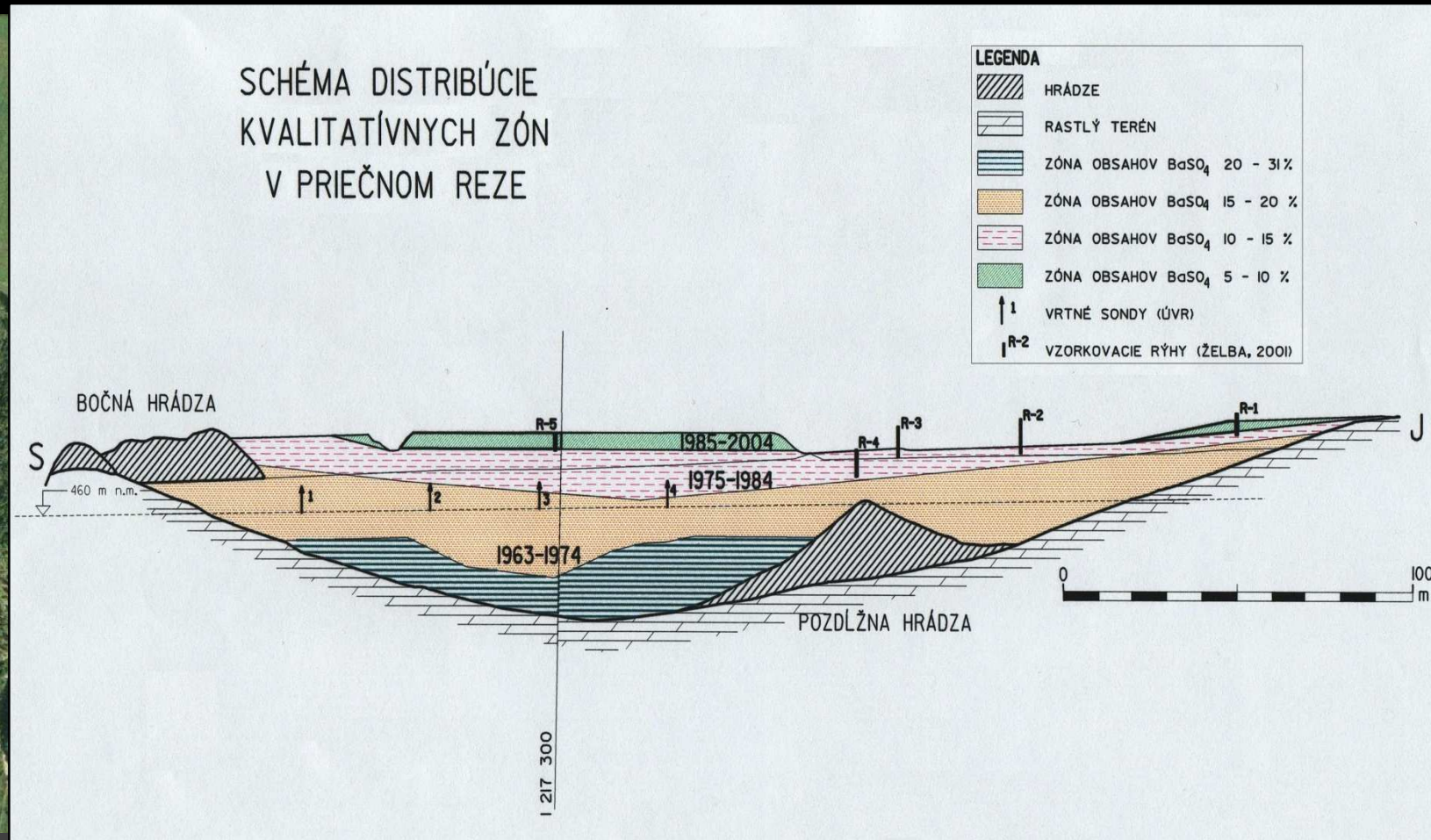
3,64 %

2,97 %

0,03 mg/l (NV SR č. 296/2005 Z.z.)

☐ totálne vyextrahované množstvá As → vyššie v hĺbke 30-60 cm → nižší percentuálny podiel z celkového množstva vo vzorke

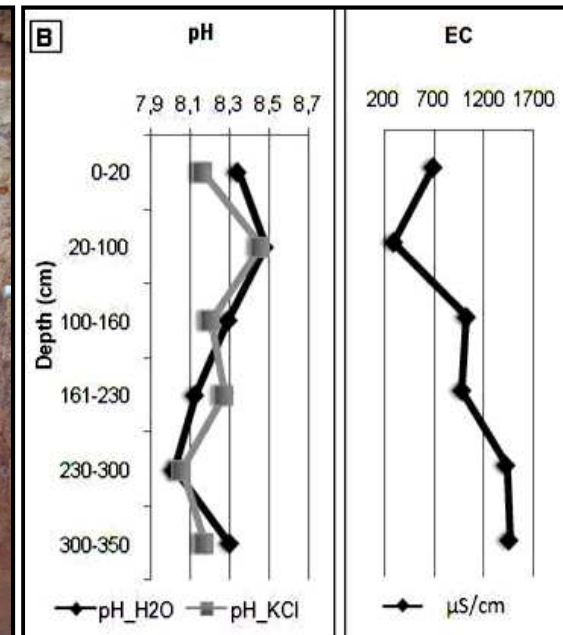
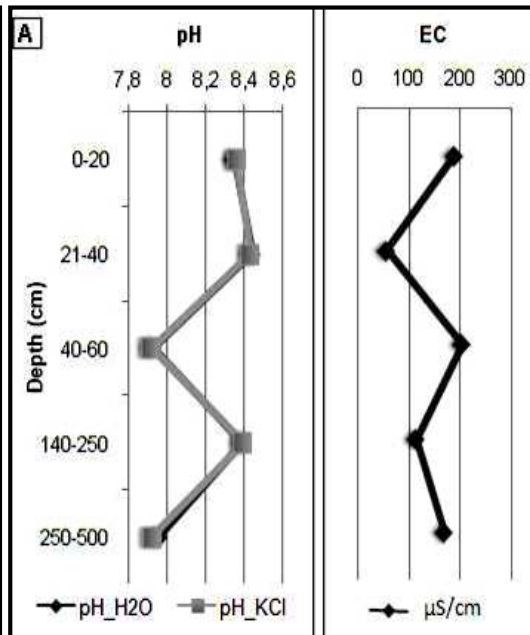
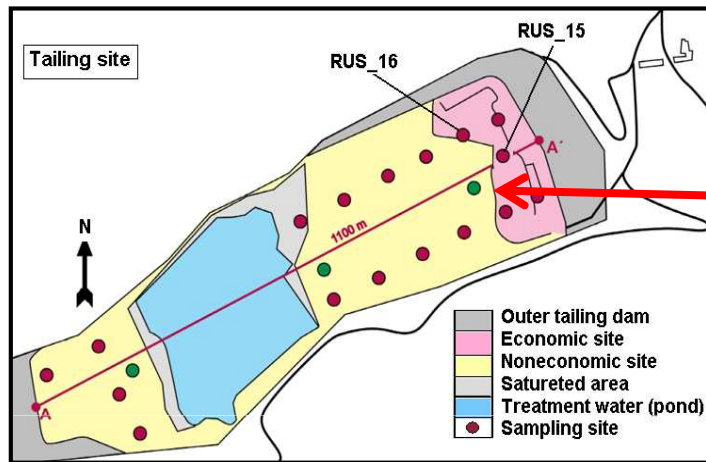
Odkalisko RUDŇANY

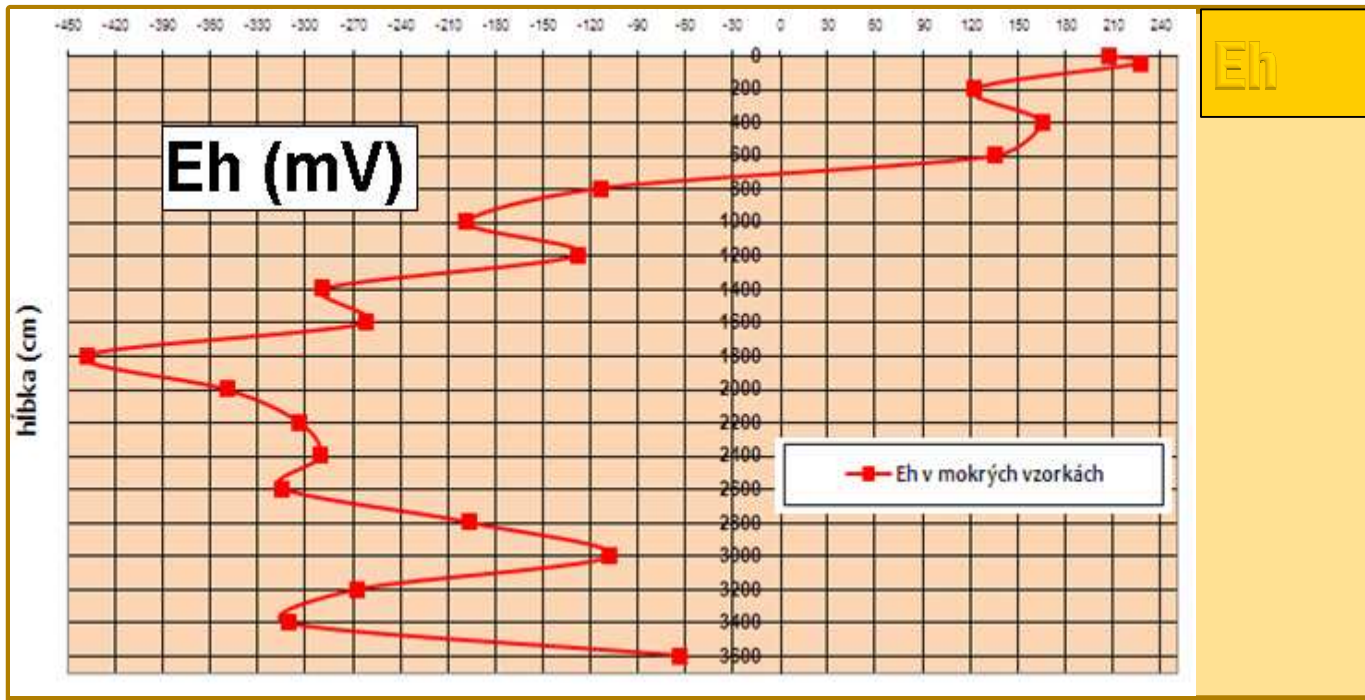
Odkalisko sa začalo stavať v r. 1960 a jeho plánovaná životnosť bola do roku 1999. Maximálny objem odkaliska je 6 553 000 m³.

V súčasnosti klasifikované ako ložisko baritu, vedľajšie produkty úpravy sideritovo-baritovo-sulfidických rúd žilných ložisk rudnianskeho rudného poľa

Odkalisko RUDŇANY

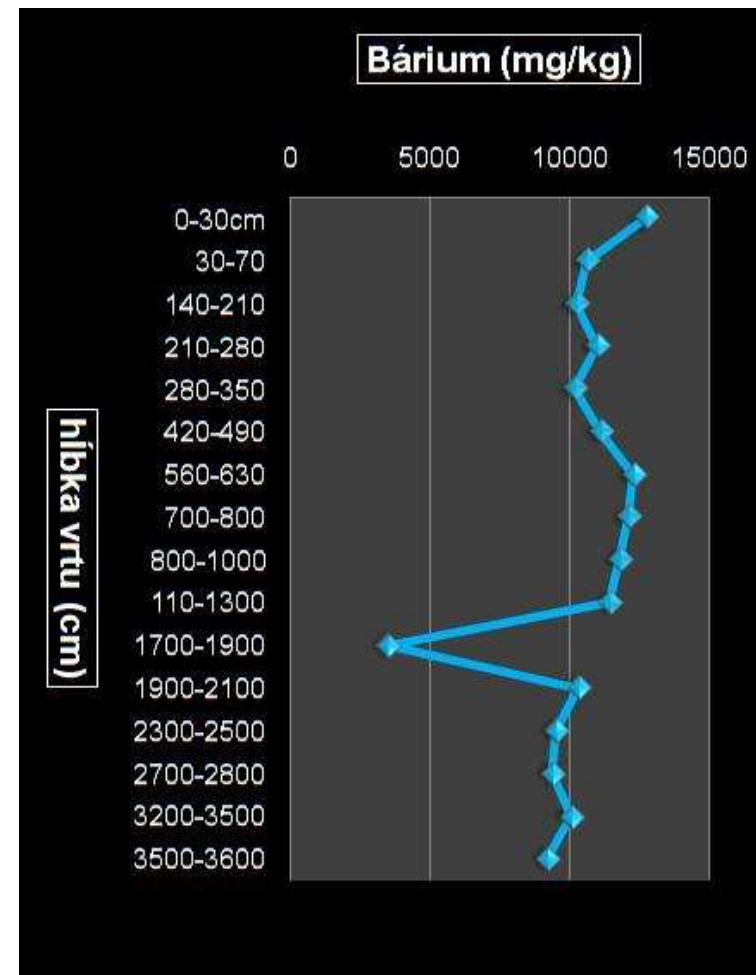
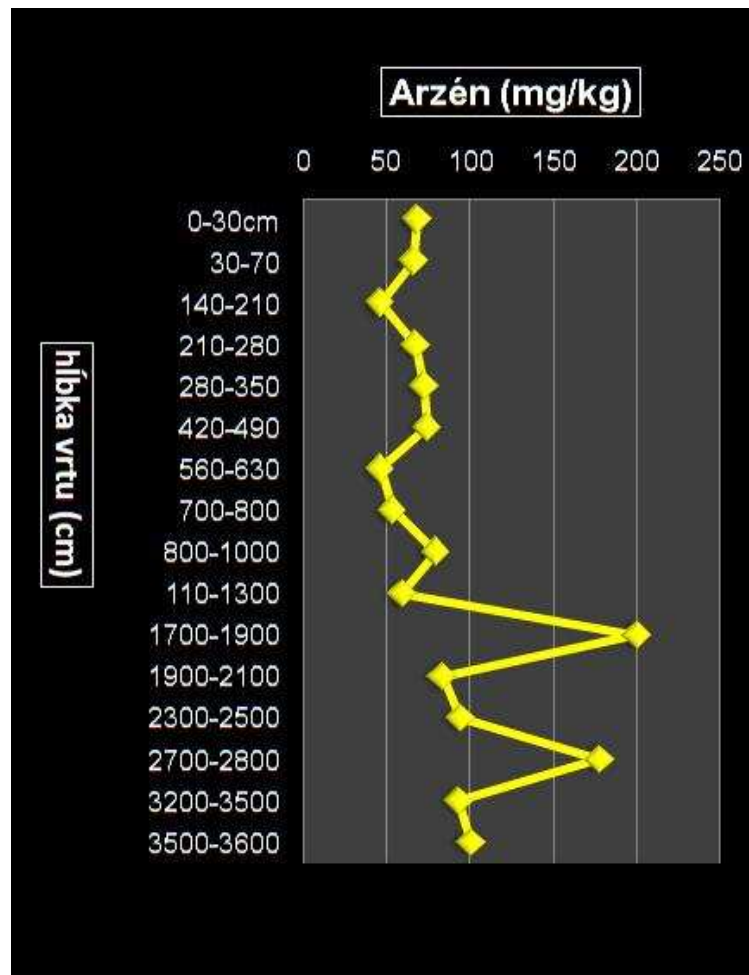

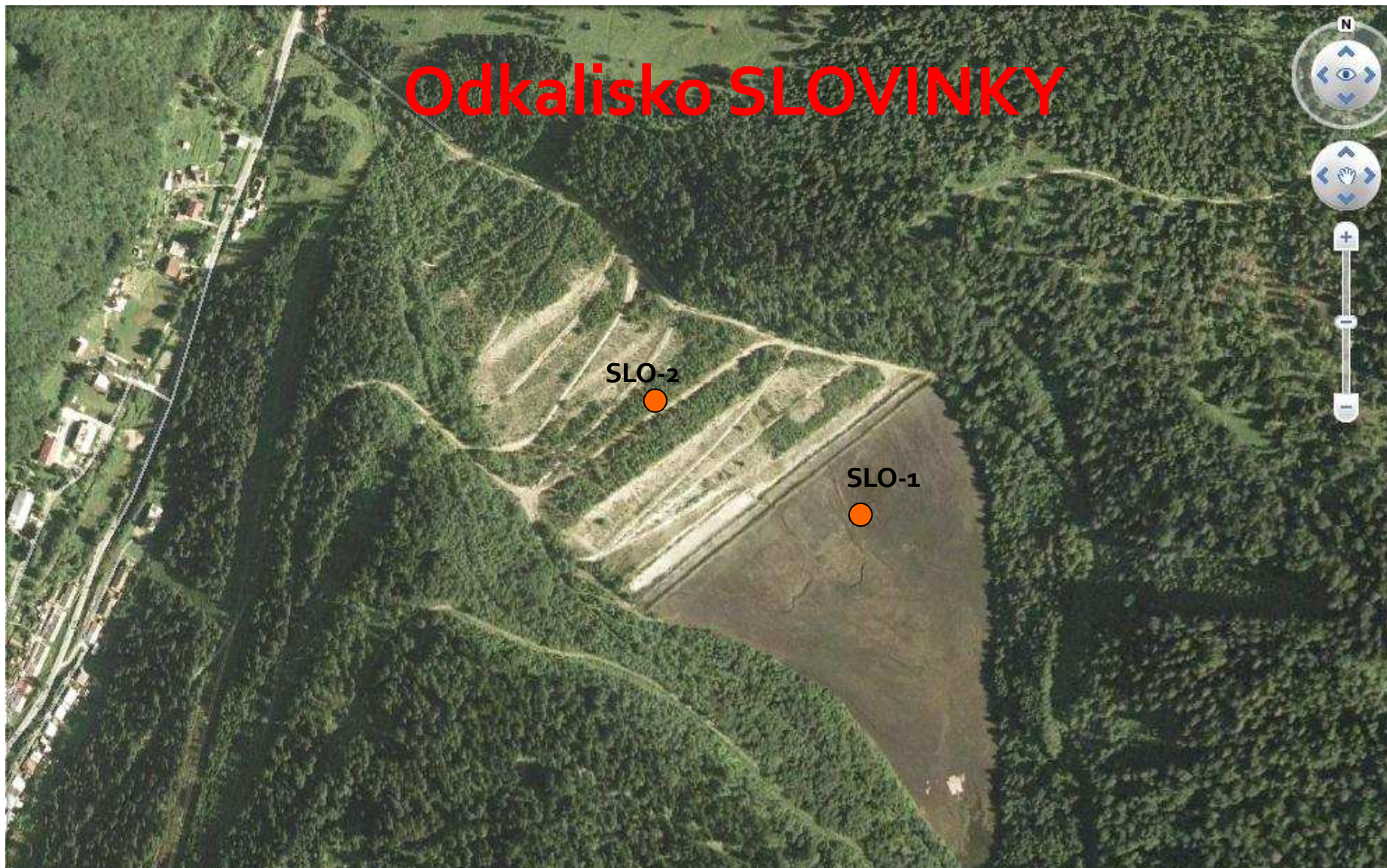

NP	Sample	pH pred titráciou	spotreba NaOH(ml)	NP (kg/t) CaCO3	NAG pH
	0-30	1,38	24,4	287,43	6,24
	140-210	1,345	25	247,01	6,12
	800-1000	1,72	8,4	239,26	8,50
	1100-1300	1,37	26,8	178,14	6,04
	1700-1900	1,46	21	291,92	7,70
	2700-2800	1,354	26	175,15	8,50
	3500-3600	1,54	10,1	207,06	6,50

Trend obsahu As a Ba vo vrte RU-1

Odkalisko SLOVINKY

Odkalisko sa začalo stavať v roku 1967 s projektovanou výškou jej navýšenia aby hrádza dosiahla 133 m. Jeho životnosť bola plánovaná do roku 2000. Plánovaný maximálny objem odkaliska je 6 468 000 m³.

	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe celk.	CaO	MgO	TiO ₂	MnO
	% suš.	% suš.	% suš.	% suš.	% suš.	% suš.	% suš.
200-300	38,96	5,68	41,61	7,18	2,97	0,239	0,318
900-1000	61,24	7,98	13,4	1,9	3	0,3	0,396
1800-1900	58,11	7,37	14,86	1,8	3,57	0,293	0,483
	Na ₂ O	K ₂ O	P ₂ O ₅	Scelk.	Ssulf	SO ₃	strz_950
	% suš.	% suš.	% suš.	% suš.	% suš.	% suš.	% suš.
200-300	0,38	0,38	0,09	0,47	0,44	0,08	-0,02
900-1000	0,06	0,22	0,06	0,37	0,33	0,12	7,87
1800-1900	0,05	0,15	0,06	0,16	0,13	0,06	8,5
	Cu	Zn	Pb	Cd	Co	Ni	As
	mg/kg	mg/kg	mg/kg	mg/kg	mg/kg	mg/kg	mg/kg
200-300	6682	35931	1397	2,788	244	321	188,9
900-1000	1635	2389	221	-0,3	27	50	230,6
1800-1900	1775	5167	439	-0,3	26	62	98,4
	Sb	Hg	Ba	Sn	Cr		
	mg/kg	mg/kg	mg/kg	mg/kg	mg/kg		
200-300	350,6	0,325	1011,1	1295	2695		
900-1000	101,1	1,305	1075,4	1451	2843		
1800-1900	139,4	2,049	1083,9	235	527		

MINERALÓGIA ODKALSKOVÉHO KALU

karbonáty → kremeň → pyrit → chalkopyrit → tetraedrit → oxidy sek. → sfalerit → hematit

Karbonáty = dobrá neutralizačná schopnosť materiálu, neutralizujú kyslé roztoky vzniknuté oxidáciou pyritu a iných sulfidov

Cu → 1. chalkopyrit (CuFeS_2), 2. tetraedrit ($\text{Cu}_{12}\text{Sb}_4\text{S}_{13}$), 3. rôzne oxidy (Cu, Cu-Fe)

Zn → 1. sfalerit (ZnS), 2. sekundárne oxidy

Pb → 1. galenit (PbS)

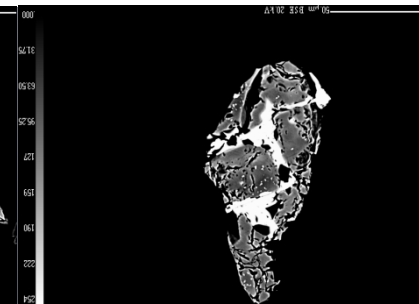
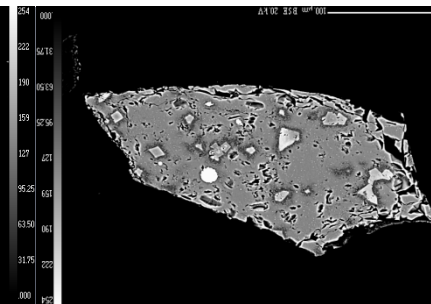
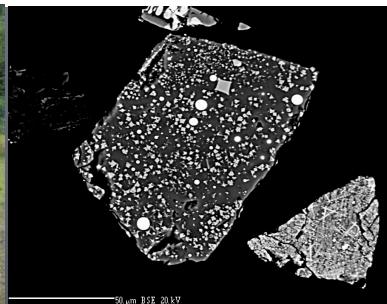
Co → 1. kobaltit (Co, Fe)AsS

As → 1. tennantite ($\text{Cu}_{12}\text{As}_4\text{S}_{13}$), 2. arzenopyrite (FeAsS), 3. sekundárne oxidy

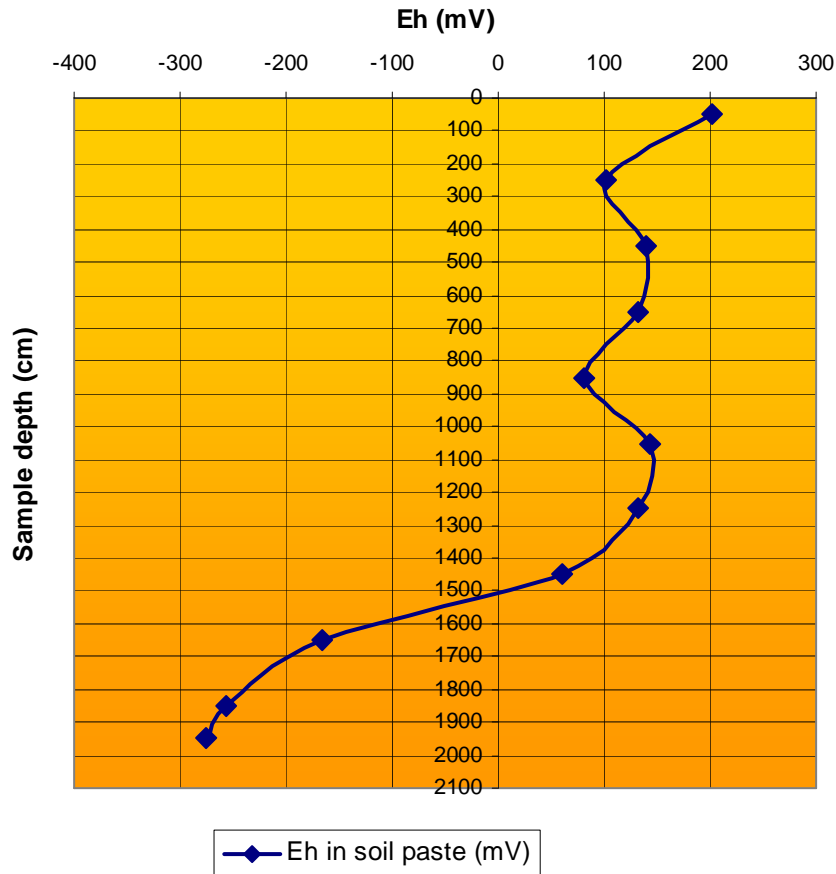
Sb + Hg → 1. tetraedrit ($\text{Cu}_{12}\text{Sb}_4\text{S}_{13}$), obsah Hg do 0,36 hm.%, 2. sekundárne oxidy (Fe-Sb)

Cr → spinely (FeCr_2O_4)

**Potenciálne toxické prvky sú viazané v odkalisku hlavne v štruktúre sulfidov
– riziko kontaminácie okolia hrozí len v prípade dlhodobého pôsobenia oxidačných podmienok**

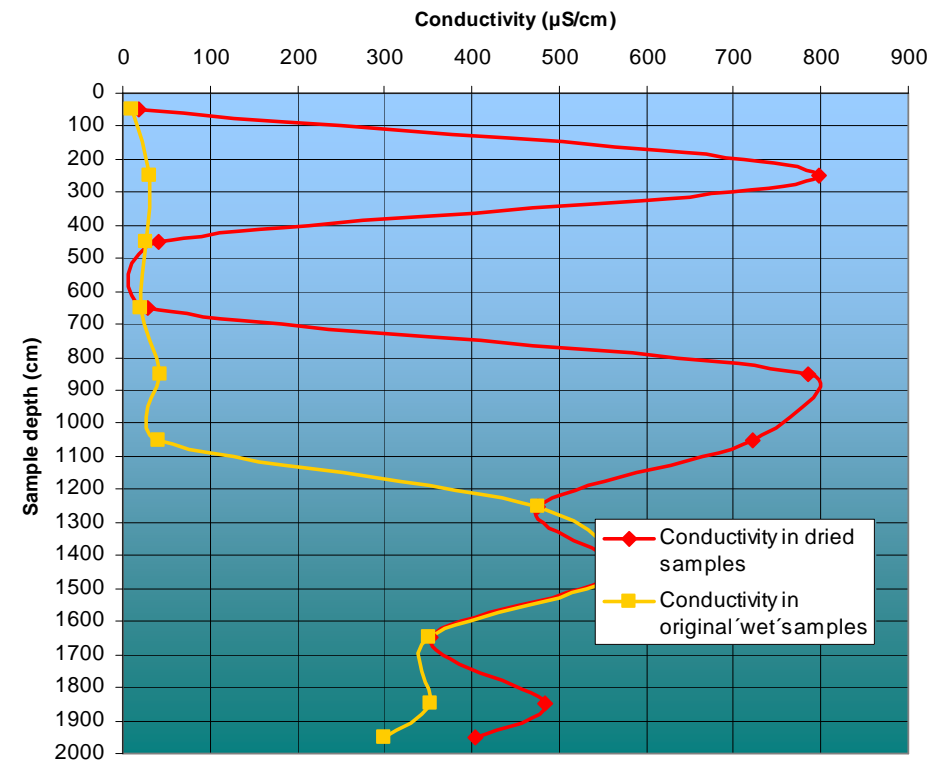

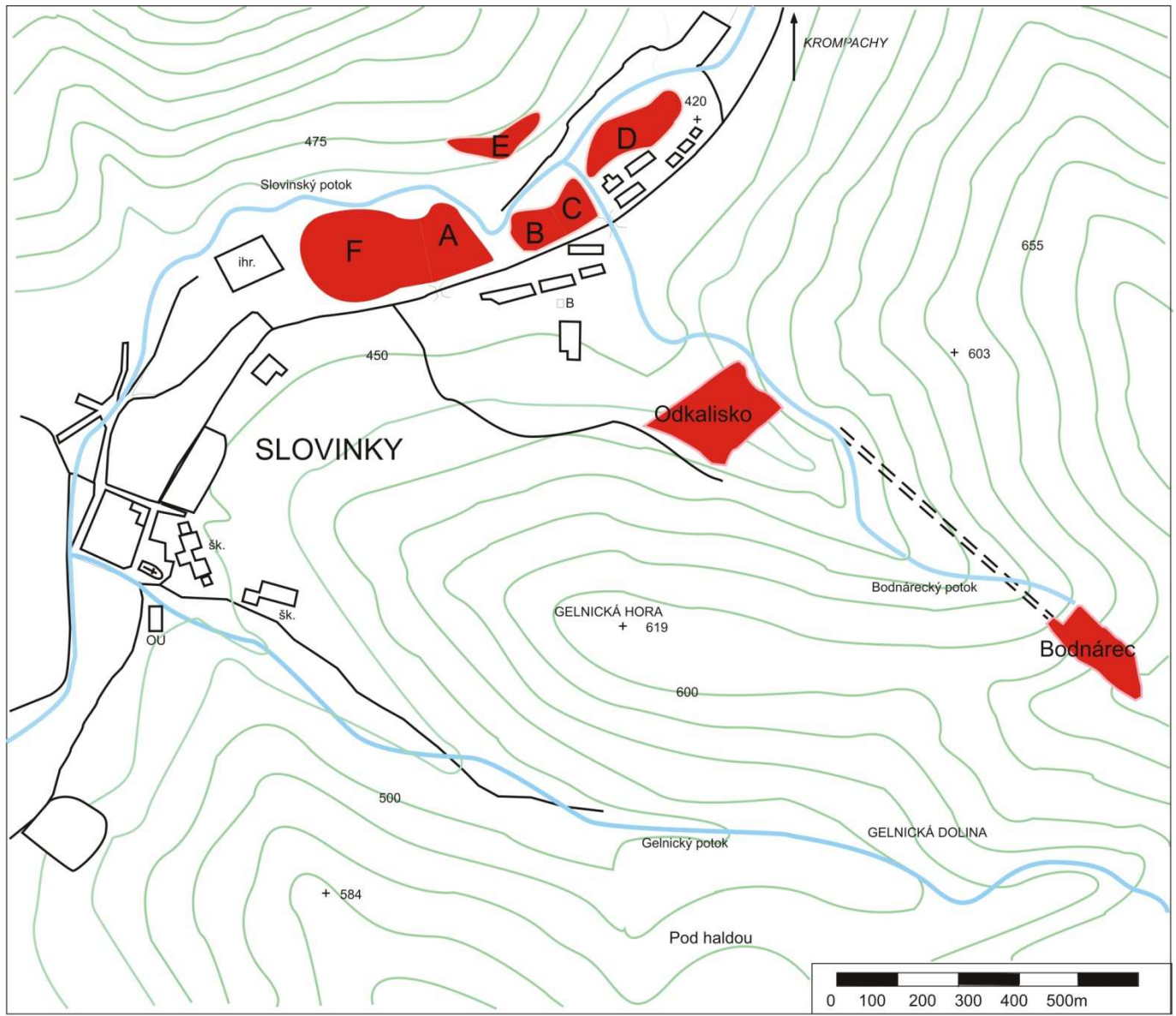
Eh in soil paste

SLO-2

Conductivity in dried and original wet samples

HALDA PRIEMERNÝ OBSAH V % VÁHA

Fe Cu As

A	24.15	0.158	0.374
B	22.43	0.166	0.367
C	20.71	0.173	0.359
D	19.70	0.172	0.352
E	24.45	0.124	0.456
F	19.78	0.085	0.15
BODNAREC	24.97	0.351	1.411

SPOLU 22.00 0.179 0.488

HALDA PRIEMERNÝ OBSAH V TONÁCH

Fe Cu As

A	44 309.58	289.893	689.202
B	5 391.72	39.903	88.219
C	16 144.69	134.864	279.862
D	40 494.05	353.552	723.548
E	9 221.52	46.768	171.984
F	21 868.66	93.976	165.839
BODNAREC	27 131.30	381.381	1 533.13

SPOLU 164 561.53 1 304.34 3 648.78

Ďakujem za pozornosť!

Súvisiace riešené projekty

- **APVV - VMSP-P-0115-09** - Metodický postup pre komplexný audit odkalísk obsahujúcich odpad po ťažbe nerastných surovín

- **VEGA 1/0312/08** - Mobilizácia a bioprístupnosť potenciálne toxických prvkov (As, Zn, Cd, Hg, Sb) v kontaminovaných riečnych a dnových sedimentov (terénne a experimentálne geochemické štúdium)

- **APVV-VVCE-0033-07 - Centrum excelentnosti APVV – SOLIPHA**
Výskumno-vzdelávacie centrum excelentnosti pre výskum pevnej fázy so zameraním na nanomateriály, environmentálnu mineralógiu a materiálovú technológiu

